

УДК 82'06-3.09:141.319.8
DOI: 10.32342/2523-4463-2022-2-24-2

І.В. КРОПИВКО

*доктор філологічних наук,
професор кафедри української літератури
Дніпровського національного університету ім. Олеся Гончара*

ІНТЕРПРЕТАТИВНІ СТРАТЕГІЇ СУЧАСНОЇ ПРОЗИ В КОНТЕКСТІ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧОЇ АНТРОПОЛОГІЇ

Мета дослідження – розглянути інтерпретативні стратегії сучасної прози як один із видів текстуальних стратегій у контексті літературознавчої антропології, що, з одного боку, репрезентують мислення сучасної людини, а з іншого – впливають на його формування. У цій статті визначено теоретичні засади антропологічного вектору розгляду інтерпретативних стратегій. Теоретичний базис становлять ідеї, висловлені Т. Белсторфом, А. Бранделем, О. Гальчук, О. Галетою, В. Ізером, М.П. Марковським, О. Поліщук, Н. Раппортом, Е. Вайлз, Б. Вільямс та іншими вченими. *Методи* дослідження – антропологічний, герменевтичний, метод теоретичного аналізу. Наукова новизна полягає в доведенні важливості розгляду інтерпретативних стратегій сучасної прози в розрізі антропологічної проблематики та на засадах літературознавчої антропології з огляду на те, що інтерпретативні стратегії становлять аспект художньої творчості, який у виразноє специфіку мислення сучасної людини та впливає на його формування. Образне мислення сучасної людини поступово врівноважується за значущістю в її життєдіяльності з абстрактно-понятійним. Вивчення інтерпретативних стратегій у контексті літературознавчої антропології допомагає вирішити два завдання: з'ясувати, як ненаукова спільнота сприймає образ себе як людини сьогодення, та у виразити механізми й специфіку образного мислення, що розвивається в людини завдяки задіянню її до художньої творчості як автора або реципієнта та впливає на її особистісне становлення, ідентифікаційне самовизначення. Інтерпретативні стратегії визнано різновидом текстуальних стратегій поряд із наративними та рецептивними. Тексти сучасної прози, позиціоновані як приналежні до постнекласичної літератури, на відміну від класичної й некласичної, здатні реалізувати в собі не одну, а декілька відмінних стратегій, орієнтованих на різні типи сприйняття. Інтерпретативні стратегії, що відчитуються в сучасних текстах, відбивають у собі специфіку Homo digitalis та віртуального середовища. Дослідження «віртуальності» сучасної прози результативне при застосуванні методів літературознавчої антропології, чий інтереси поступово переорієнтовуються з допоміжної функції у вивченні людини культурною та соціальною антропологією на використання здобутків антропологічних наук для верифікації й у виразнення специфіки літературної творчості та діяльності актантів літературного поля, його різноманіття.

Ключові слова: літературна антропологія; літературознавча антропологія; інтерпретативна стратегія; образ людини; художня література.

Для цитування: Кропивко, І.В. (2022). Інтерпретативні стратегії сучасної прози в контексті літературознавчої антропології. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Філологічні науки / Visnyk Universitetu imeni Alfreda Nobelya. Seriya: Filologichni Nauki*, vol. 2, issue 24, pp. 17-28, DOI: 10.32342/2523-4463-2022-2-24-2

For citation: Kropyvko, I.V. (2022). Interpretative Strategies of Modern Prose in the Context of Anthropological Criticism. *Alfred Nobel University Journal of Philology / Visnyk Universitetu imeni Alfreda Nobelya. Seriya: Filologichni Nauki*, vol. 2, issue 24, pp. 17-28, DOI: 10.32342/2523-4463-2022-2-24-2

Інтерпретативні стратегії художньої літератури відбивають особливості художнього й ширше – образного мислення сучасної людини. Художнє мислення виступає однією з можливих стратегій породження й функціонування людської думки. Його відмінність від наукового, техніко-проективного мислення – в сенсильності, апеляції до емоційного інтелекту. Згідно зі спостереженнями О. Поліщук, «кожна друга людина у найближчому майбутньому людства буде вже спиратися в своїй життєдіяльності на потенції образного мислення» [Поліщук, 2015, с. 4], а не абстрактно-понятійного, яке вважалося домінуючим дотепер. З огляду на те, що художнє мислення є мінімальним предметним полем наукового дискурсу естетики й культурології та не розглядається в контексті динаміки розвитку стратегій людського мислення, дослідниця вважає його пріоритетним напрямком наукових досліджень у поточному сторіччі. Свою думку обґрунтовує соціальною цінністю формування стратегії художнього мислення у широкого загалу населення (засобами ЗМІ, освітньої діяльності тощо) як чинника, що «сприяє кращій опірності негативним моментам у житті та соціальній адаптації особистості у період цивілізаційних викликів та кризових умов існування сучасного соціуму. І, як наслідок, може відбутися зростання ступеня її толерантності та креативності» [Поліщук, 2015, с. 6].

Аналізуючи сучасну антропологічну ситуацію, науковці засвідчують появу нового типу людини, зумовленого активним розвитком інформаційних технологій і становленням цифрової культури. Цим типом є Homo digitalis – цифрова людина, що постає як різні комунікативні практики і котру можна вважати перехідною ланкою до нового антропологічного типу людини, пов'язаного з утвердженням етичної мудрості [Kremen, Ilin, 2021, p. 6]. Для нас важливими є визнання таких аспектів образу цифрової людини: перенесення акцентів осмислення її буття з фізичного світу у віртуальний світ (інтернет, мас-медіа), реалізація потреб і здібностей цифрової людини через комунікативні практики, домінування суб'єктивної особистої системи цінностей над об'єктивними цінностями. В. Кремень та В. Ільїн стверджують, що життєві практики людини дедалі більше стають «інформаційними та цифровими кластерами, що вбудовуються в реальність суспільства після правди. Засобом подолання пасивності цифрової людини є формування нового антропологічного типу на основі переосмислення системи цінностей» [Kremen, Ilin, 2021, p. 6].

Хотілося б уточнити, що ознака пасивності стосується «об'єктивного» існування Homo digitalis у глобальному інформаційному просторі. Питання фізичного існування не становлять її смислового цінності та відходять на другий план. Натомість ознак життєвого простору набуває інформаційно-цифрова реальність, у котрій усталені ієрархії, системи цінностей та знання як упорядкована система втрачають свою визначальну сутність. Для цифрової людини набагато більше значить задоволення потреб щодо інформаційних продуктів і послуг та відповідно набувають ваги вміння віднаходити потрібну інформацію, аналізувати її згідно з новими завданнями, швидко приймати рішення. Цифрова людина мобільна й живе в постійно змінюваному світі швидкого перебігу інформації. Поняття часу й простору стають відносними. Існування реалізується як комунікація. Інформація змінюється настільки швидко, що годі шукати арбітра (чи то Бог, чи то наука), який би визначав критерії істини. Уміння орієнтуватися в потоці інформації й триматися «на плаву» стають життєво необхідними. Владу отримує той, хто спрямовує потоки інформації, формуючи суспільну думку.

Поява Homo digitalis стала можлива завдяки зміні типу мислення модерної людини, яка експериментувала, шукала нових шляхів до трансцендентного знання, на постмодерний тип мислення, котрому не властивий пошук цілісності, істини. Лінгвістичний зворот початку минулого століття переключив увагу науковців із дослідження людини, яка перебуває у фізичному світі, набуваючи й виробляючи систему знань про нього й себе в ньому, на буття людини в слові. У подальшому постструктуралісти й постмодерністи децентрували світ, позбавили його реальності, зробили текстовим, стверджуючи, що людина сприймає світ як текст і через слово. Предметом осмислення стає дискурс. Також змінюється поняття норми. Маргінальні раніше соціальні й ментальні явища опиняються у фокусі уваги. Разом із децентралізацією ієрархічних раніше явищ приходить усвідомлення відносності поняття часу, який втрачає історичну конкретність, тяглість, перестає детермінувати життя людини. Єдиною реальністю людини визнається момент, у якому вона живе.

Віртуальна реальність інтернету відбиває всі ці особливості. Вона зберігає різномірну й невпорядковану інформацію, незалежно від часу її появи й авторства, уможлиблює спілкування людей, роз'єднаних у просторі й часі, для ігрової комунікації групи осіб створює відчуттєво достовірний, але фізично неіснуючий світ знакової реальності, у якому кожен із гравців має можливість постійно змінювати свою ідентичність, не бути собою. Віртуальний час відносний, часто суб'єктивний. Простір невизначений, не має фізичних координат. Проте відчуття людини, яка перебуває в цьому віртуальному світі, реальні. Також у цього світу, що існує завдяки цифровим технологіям, немає одного автора, він існує за правилами дискурсу. І закони влади в ньому інші. Владу має той, хто оперує інформацією. Інтернет охопив всі сфери життя сучасної людини – її працю, дозвілля, побут. Саме тому антропологічні дослідження Homo digitalis¹ на часі, бо розкривають природу сучасної людини в її «природному» середовищі. Об'єктом таких досліджень слугують, зокрема, літературні тексти, адже їх можна вважати такими, що картографують свідомість людини та змінюються самі відповідно до еволюції уявлень людства про себе.

Розлогий зачин про новий тип людини, породжений штучним і віртуальним середовищем її існування² потрібен для того, щоб пов'язати зміни в концептуалізації літературного героя, автора, читача, власне в позиціонуванні самої літератури як культурного виду діяльності серед інших видів. Література традиційно презентує людський досвід, який співвідносний із повсякденням і водночас перебуває за його межами, бо а) імітує його або б) є неможливим у наших земних умовах фізичних обмежень або суспільно табуованим, як-от у випадку з окремими жанрами фантастики, фентезі, хорору тощо. Тобто за своєю суттю художній світ, змальований у слові, за мовчазною погодженістю між автором і реципієнтом традиційно сприймається як умовно реальний. Він не має фізичного втілення, але дозволяє отримати реальний досвід емоційного переживання художньо змодельованої ситуації. Для цього письменники застосовували ефект присутності, за якого автор ніби відходив убік, а реципієнт опинявся у гущі зображених подій, ставав їхнім безпосереднім свідком. Водночас письменники використовували й протилежний прийом – типологізацію, що сприяв появі ефекту відчуження. У такому випадку художня умовність, навпаки, виопуклювалася. Зазвичай такі тексти увиразнювали зашифровану в наочному образі думку, наприклад у байці, антиутопії, та були складнішими для інтерпретації читачем.

XX сторіччя засвідчило посилення експериментаторства в мистецтві, відхід від засад міметичності, що спричинило ускладнення нарративної й відповідно смислової структури твору. Письменники-модерністи в пошуку меж літературності та можливостей слова іноді доходили до втрати конвенційності тексту. Для його розуміння читач повинен був бути знайомий із концепцією авторського задуму та контекстом створення. Письменники стимулювали творчу активність реципієнта, зокрема й інтерпретативну. Інтерпретативна стратегія стає суттєвою частиною естетичної діяльності. Наступна постмодерна епоха привносить розуміння літературного тексту як конструкту. Митець перестає бути креатором, перетворюючись на скриптора й гравця залишками попередніх текстів. Усеїдні постмодерністи користувалися як джерельною базою всіма набутками попередньої культури та текстами сучасності, створюючи власні тексти на засадах інтертекстуальності, вибудовуючи в них складну систему кодів. Такі утворення втрачали здатність мати єдиний смисл. Смисл став залежати від реципієнта, від того, які коди художності та значень актуалізовано ним під час прочитання тексту. У постмодерністські тексти закладено можливість їхнього варіативного прочитання. Іноді текст може бути сконструйованим за принципом ризоматичної побудови сюжету в такий спосіб, що внеможливує однозначність прочитання. Такі тексти мають зазвичай не одну, а кілька інтерпретативних стратегій, розрахованих на різні потенції читача до відчиту-

¹ Наприкінці минулого сторіччя почали активно розвиватися цифрова антропологія та етнографія віртуальності. Т. Белсторф [Boellstorff, 2021] та Б. Вільямс [Williams, 2018] подають ґрунтовний огляд наукових журналів і ключових праць у цих галузях науки.

² Віртуальність інтернету можна вважати образом життя людини сьогодення, оскільки її існування в реальному просторі повсякчас пов'язане з численними гаджетами та електронними пристроями, визначається ознаками віртуальності, бо не усвідомлюється як залежне від чинників фізичного світу.

вання інформативних кодів та вибудовування на їхній основі смислу твору. Інтерпретативна діяльність виявляється тісно переплетеною з естетичною, бо тип естетичного задоволення читача залежить від того, який шлях потрактування він обере. Неоднозначність смислу прочитаного тексту виявляється потенційно закладеною в його наративній структурі, адже сприйняття зазвичай є керованим і зумовленим текстуальними стратегіями. Серед різновидів останніх назвемо наративні, інтерпретативні й рецептивні.

У цьому дослідженні ставимо за мету розглянути лише один аспект текстуальних стратегій, а саме – специфіку інтерпретативних стратегій сучасної прози в контексті літературознавчої антропології, зокрема теоретичні засади антропологічного вектору розгляду інтерпретативних стратегій. Інші стратегії буде увиразнено лише частково, за необхідності для повнішого розкриття інтерпретативних стратегій³. Для реалізації мети буде використано антропологічну й герменевтичну методології та метод теоретичного аналізу. Наукова новизна дослідження полягає в доведенні важливості розгляду інтерпретативних стратегій сучасної прози в розрізі антропологічної проблематики та на засадах антропологічного літературознавства з огляду на те, що інтерпретативні стратегії становлять аспект художньої творчості автора і реципієнта, який увиразнює специфіку мислення сучасної людини та впливає на його формування.

Літературна антропологія як окрема галузь досліджень сформувалася наприкінці минулого століття. Однією з перших ґрунтовних та впливових публікацій у цій царині стала книга «Літературна антропологія. Новий міждисциплінарний погляд літературної антропології на людину, знаки й літературний образ» [Royatos, 1988]. Тривалий час її сприймали як довідник-дороговказ, оскільки в ній репрезентовано основні напрямки літературної антропології, розвинуті в наступні роки. Зокрема, в ній здійснено спробу осмислити теорію літературної антропології через взаємозв'язок знаку, літератури й культури та запропоновано зразки аналізу національних та етнічних наративів на прикладі дослідження художніх творів та культурологічного вивчення текстів нонфікшн. Автор передмови й першої статті Ф. Поятос акцентував міждисциплінарну природу літературної антропології, базованої на тому, що свого часу художні й нехудожні тексти (мемуари, тревелоги тощо) ставали джерельною базою для багатьох наук, оскільки презентували в собі різні типи людей, їхні емоційні реакції, надавали системну інформацію вербального й невербального характеру про ритуали, особливості поведінки, традиції слововживання, а також про одяг, прикраси, косметику, поводження зі зброєю, давно зниклі артефакти тощо, що мали історичну й документальну цінність для опису різних періодів культури. Ф. Поятос згадає конференцію «Фольклор і літературна антропологія» 1978 р., що передувала появі цієї книги (концептуалізація окремих питань) та відбулася в Калькутті під егідою місцевого історичного музею в рамках X Міжнародного конгресу антропологічних і етнологічних наук.

Майже одразу за цією з'являються праці «Причинки: від теорії читацького відгуку до літературної антропології» (1989) та «Фіктивне й уявне: перспективи літературної антропології» (1991, 1993) співторця теорії читацького відгуку В. Ізера, якого українська дослідниця Л. Тарнашинська називає «батьком» літературознавчої антропології [Тарнашинська, 2009, с. 50]. Як зазначає О. Галета [Галета, 2014], науковець вибудовує новий підхід на поєднанні методологій генеративної (Е. Ганс), семіотичної (Г. Райл) та інтерпретативної (К. Гірц) антропологій та позиціонує літературу як сферу знакотворення, або ж культурної репрезентації, пов'язаної зі становленням людини як такої. Також дослідниця наголошує, що, на переконання В. Ізера, літературна антропологія покликана створювати «власну евристику, спрямовану на осягнення художнього вимислу <...> – винаходу, що наділяє людство здатністю до саморозширення <...> [та] задіює різноманітні людські властивості – уяву, розум і сприйняття; навіть більше: літературний вимисел проблематизує саме їхнє розмежування» [Галета, 2014, с. 53]. О. Галета подає досить детальний огляд етапів становлення літературної антропології, звертаючись, крім вище згаданих, також до колективних праць «Література й антропологія» (1986, eds. P.A. Dennis, W. Aycosk), «Антропологічний поворот у літературознавстві» (1996, ed. J. Schlaege), «Література й антро-

³ Наративні, рецептивні й інтерпретативні стратегії конкретизують текстуальні стратегії та існують невіддільно одна від одної, що засвідчено в праці І. Кропивко, О. Буділової [Kropyvko, Budilova, 2021].

пология» (1986, eds. J. Hall, A. Abbas), «Історична антропология і література» (1995, eds. R. Behrens, R. Galle) та одноосібних текстів та позицій К. Платта, К. Гірца, Г.У. Гумбрехта, М.П. Марковського.

Загалом народженню літературної антропологии як дисципліни передував досить тривалий час існування в межах інших дисциплін – антропологии культури та літературознавства. Цей період не був досить однозначним. З одного боку, дослідники відзначають напруження відповідної проблематики упродовж усього ХХ ст. та особливо наприкінці його (наприклад, праця А. Колі [Kola, 2009] про польську літературознавчу антропологию). З іншого боку, наголошують на тому, що антропологічна літературна критика як така, що впливає на створення, розповсюдження та рецепцію літератури в рамках конвенцій та культурних практик людських суспільств, є методологією міжкультурної інтерпретації, котра дискредитувала себе сприянням ствердженню домінування в світі кодексів західної культури, зокрема патріархату та імперіалізму. Б. Коутс [B. Coates, 2001] називає дослідників, які увиразнили відповідну проблематику в своїх працях: Ж.-П. Сартр, К. Леві-Стросс, Е. Саїд та Ж. Дерріда.

Поєднання літературознавчого підходу з інтерпретативним вектором у ракурсі антропологічної проблематики спровокувало появу широкого кола питань, позиціонованих як такі, що включені до галузі літературної антропологии. Зокрема, А. Брандель [Brandel, 2020] увиразнює сутність літератури в антропологічному ракурсі, звертаючись до власне літературних механізмів організації емоційного й інтелектуального впливу на реципієнта, стимулювання його мислення й образно-чуттєвої діяльності. За спостереженнями науковця, художня література дозволяє пережити те, що не вкладено безпосередньо в текст і є вагітним новими можливостями, реалізоване на перетині буквального й образного з темпами й ритмами життя. А. Брандель переконує в тому, що це рухає наше мислення, висловлюючи те, що ми відчуваємо невимовно, як-от конфіденційність болю. Свою думку аргументує тим, що літературні приклади не апелюють до заданих заздалегідь тверджень чи життєвих теорій. Вони проєктують думку на новий контекст, під впливом якого думка трансформується. Користь літератури вбачає, зокрема, в тому, що вона вимагає реакції, провокує мислення в нових напрямках. Крім того, зауважує, що межа між вигадкою, художністю та повсякденням є проникною. Супроводжуючи людину в світі, література не сприймається як аналітика життя, відсторонена від повсякдення, вона є частиною тканини життя, дозволяючи змінити його.

Науковці презентують відмінні думки щодо того, чи достатньо однієї назви – літературна антропология – для охоплення всього спектру зацікавлень науковців, чи слід увести ще один термін – літературознавча антропология. Така дискусія була властива польському літературознавству першої декади цього сторіччя. Учені пропонували розмежувати предмет дослідження. Тоді літературна антропология займалася б літературою як людською інституцією, а літературознавча антропология власне б була різновидом інтерпретації літературних текстів.

М.П. Марковський дав стисле й містке визначення завдання антропологічного дослідження: воно «має на меті відобразити сутність людини шляхом аналізу її творинь» [Markowski, 2012, p. 87]. Одним із таких творинь людської уяви є література, котра власними засобами репрезентує людину та специфіку її мислення. Отже, логічно, що антропологічно скероване вивчення художнього тексту буде двоспрямованим: по-перше, вивчення тексту як продукту культурної діяльності актантів літературного поля, зокрема автора й читача, що (продукт) має власні механізми творення та соціального функціонування (процеси творчості, рецепції, формування літературної ситуації та специфіка літературного побуту, зміна літературних ідеалів та літературних смаків, вироблення літературного канону, динаміка літературного поля тощо), а по-друге, як у літературному тексті відбито гуманітарні процеси та тенденції сучасності, зокрема в тематиці, способі презентації художнього світу, співвідношенні художнього світу та позахудожньої реальності, моделюванні й позиціонуванні наратора, персонажів, вибудовуванні конвенційних ліній тощо.

На нашу думку, таке розмежування антропологии літератури та літературознавчої антропологии згідно з наведеними вище двома аспектами антропологічного вивчення художніх текстів є доречним. Водночас застосування художньої літератури як джерела відомос-

тей для антропологічного дослідження так само, як і використання нарративних моделей художніх текстів для здійснення антропологічних розвідок, слід віднести до сфери власне антропології. Зважаючи на те, що розвиток гуманітарної думки упродовж значної частини ХХ ст. відбувався під знаком спочатку «лінгвістичного», а згодом і «літературного повороту», цікаво було б простежити, як образність і нарративна специфіка художнього слова / образу вплинула на переспрямування розвитку наукової думки, з одного боку, та трансформацію наукових нарративів у бік літературності – з іншого⁴.

Н. Раппорт [Rapport, 2018], автор статті в науково-бібліографічному ресурсі Oxford Bibliographies, для позначення дисципліни використав один термін – літературна антропологія. Однак науковець виокремлює в ній фактично дві галузі дослідження. Перша охоплює з'ясування ролі літератури в соціальному житті та формуванні індивідуального досвіду людини із зверненням уваги на соціальні, культурні, історичні умови; сюди ж входить і питання суті літератури, історичної специфіки формування її жанрів, культурної оцінки та соціальної інституалізації. Водночас термін «література» отримує широке потрактування, оскільки під ним розуміється уся словесність, не лише художня, адже до неї включено також міфи, газетні публікації. Друга зосереджена на дослідженнях, властивих антропології як дисципліні, але трансформованих «літературним поворотом» до самої природи пізнання та репрезентації, а саме: яку роль відіграє створення текстів для накопичення антропологічних знань, як пов'язані між собою антропологія і різні види письма, як формується смисл тощо. Як підсумовує Н. Раппорт, літературна антропологія засвідчує зростання гуманітарно спрямованої стурбованості тим, як висвітлюється соціальний стан людини, зокрема роль нарративу в свідомості, природи творчості в соціальному житті, та способу, в який антропологія може коректно засвідчити суб'єктивність досвіду [Rapport, 2018]. Така концепція дещо розширює традиційне уявлення про літературу, зокрема й художню, як джерело для антропологічних студій у бік потрактування літературної нарративності як способу створення, репрезентації та поширення знань про людину.

Отже, естетичний ракурс літературної діяльності (процеси написання і сприйняття) в концепції Н. Раппорта підпорядковані прагматичному завданню – розгляду літературного тексту як нарративного способу вироблення й поширення антропологічної інформації. Відповідно власне літературознавчий аналіз залишається підпорядкованим антропологічному, реалізовані обидва його ракурси, але частково. З іншого боку, художня література сьогодення характеризується такими особливостями: а) виразно демонструє застосування сучасних концепцій про людину і світ, б) звертається до філософських текстів як джерела інформації й прототипів для формування художнього світу твору, в) спрямовує інтерпретацію твору читачем на антропологічну проблематику та г) використовує образ конкретного наукового тексту як спосіб художньої репрезентації. Унаслідок цього межа між літературою й наукою, зокрема антропологією чи філософією, з одного боку, та літературою – з іншого, виявляється розмитою, як це доводить аналіз конкретних інтерпретативних стратегій, застосованих у сучасній прозі.

Ідея розмиття меж між літературою та антропологією не нова. Зокрема, М.Н. Крейт і У. Кокель згадують виступ президента Американської антропологічної асоціації Ruth Benedict у 1947 р., яка на той момент уже перебувала у відставці. Рут сказала, що вона стала антропологом завдяки саме літературі, яка спрямувала її інтерес і специфіку мислення: «Задовго до того, як я взагалі щось дізналася про антропологію, я навчилася від шекспірівської критики – і від Сантаяни – звичок розуму, які з часом зробили мене антропологом» [Craith, Kockel, 2014]. Автори статті також зауважують, що письменники-реалісти та антропологи мають подібні амбіції в тому, що ті й ті прагнуть розповідати історії, які «звучать істинно» з людської позиції. Водночас і ті, й ті обмежені своєю людяністю та динамічністю світу, в якому ми живемо.

⁴ Цю тенденцію спостерігаємо ще на початку ХХ ст. За свідченням Д. Дорофєєва, образна теорія речень, або пропозицій, як зародилася, так і зруйнувалася завдяки образу, що дав поштовх науковій думці Л. Вітгенштайна. Д. Дорофєєв наводить висловлювання мислителя про те, що вдале порівняння відсвіжує розум [Дорофєєв, 2017, с. 40].

На сайті журналу «Культурна антропологія», що видається Товариством культурної антропології, секція Американської антропологічної асоціації, розміщено інформацію про кураторську колекцію «Література, писемність та антропологія». Її мета озвучена в такому формулюванні: «Яку роботу виконують історії? Наша Кураторська колекція з літератури, писемності та антропології прагне вирішити це питання, створюючи простір, в якому художня література та антропологія сходяться, стикаються та колапсують одна в одну» [Byler, Iverson, 2012]. Така заявка сприймається як несподіванка й епатаж. Однак далі, коли йдеться про відбір текстів для цієї колекції, а саме – тексти художньої літератури, наукові та критичні, знаходимо пояснення: «Незважаючи на те, що структура нашого веб-сайту вимагає відокремлення художньої літератури від антропології, не існує можливості легко визначити, де закінчується художня література та починається антропологія» [Byler, Iverson, 2012].

Отже, руйнація межі між антропологічними й художніми текстами сьогодні й учора стосуються різних критеріїв. Класична література та реалістична література XIX сторіччя засвідчували свідоме орієнтування письменників на людиноцентрованість у потрактуванні дійсності й способу його відтворення в художньому творі, а друга (реалістична література) засвідчує ще й прагнення до наукової точності й повноти у відображенні життєвих і культурних реалій часу, зберігаючи водночас художню умовність літературного образу. Натомість література постмодерної епохи, навпаки, демонструє варіанти поєднання в одному тексті специфіки художнього й наукового образів, художнього й наукового типів мислення та способів нарративної організації тексту. Антропологічна домінанта як фокус художньої уваги виявилася переключеною з об'єкта зображення (літературний герой і презентований художній світ як вигадка) на суб'єктів літературної творчості і художнього тексту (автор, читач, наратор як актанти й персонажі художнього тексту).

Е. Вайлз [Wiles, 2020] розширює потрактування літературної антропології та виділяє в ній три гілки – 1) література як етнографічне джерело, 2) літературні способи написання етнографічних текстів та виробництво художньої літератури як етнографії, 3) антропологічна експертиза літературних культурно-виробничих практик. Остання гілка, як стверджує дослідниця, найменш вивчена академічною наукою. Наше дослідження реалізується саме в її межах, оскільки сучасні інтерпретативні стратегії в художній прозі нерідко визначаються філософсько-антропологічними концепціями та сприяють відображенню в ній специфіки мислення й світовідчуження сучасної людини. Так само цій тематиці присвячені статті збірника матеріалів конференції «"Повість про людей": антропологічний вимір прози Валер'яна Підмогильного в контексті літератури Розстріляного відродження» [Олійник, 2021].

Інтерес до антропологічних студій літератури у вітчизняному літературознавстві залишається стабільним упродовж XXI сторіччя, що засвідчено як уже згаданими працями й конференцією, так і монографічними дослідженнями О. Галети «Від антології до онтології: антологія як спосіб репрезентації української літератури кінця XIX — початку XXI століття» [Галета, 2015] (увиразнено процес формування читацьких спільнот, об'єднаних спільною культурною пам'яттю, цінностями й уявленнями, та позиціоновано антологічні колекції як свідчення про історичний, мовний, естетичний, поколіннєвий, ціннісний, соціальний, міметичний і смислотворчий аспекти літератури), О. Гальчук «Тексти по колу: пізнати Себе в Іншому» [Гальчук, 2019] (розглянуто проблеми екзистенційної, національної, мистецької, особистісної ідентичності крізь призму компаративних інтертекстуальних паралелей з увиразненням специфіки авторського моделювання світу та створення власних літературних територій), а також тематичним випуском «Антропологія літератури: комунікація, мова, тілесність» [Папуша, 2008] збірника наукових праць «Studia methodologica», статтями О. Поліщук «Літературна антропологія як актуальна наукова пропозиція» [Поліщук, 2013], О. Юрчук «Антропологія літератури: сучасний стан та перспективи розвитку» [Юрчук, 2014], О. Подлісецької «Антропологічна перспектива літературознавчих текстів» [Подлісецька, 2015] та багатьма іншими.

Літературна антропологія як дослідницька методологія почала активно розвиватися в період панування в літературознавчому дискурсі постструктуралістських, наратологічних і

рецептивних теорій, що відбилосся на ній. Вектор досліджень виявився переспрямованим із творчості автора на аспекти та механізми рецептивної діяльності, зокрема в естетичному та інтерпретативному аспектах. Сприйняття літературного твору розглядається із перспективи продукування нових культурних значень, як форма унікального людського досвіду. Читання проковує актуалізацію попередньо набутих реципієнтом знань, інтелектуального та емоційного досвіду та їх поєднання з досвідом прочитання / переживання нового тексту. У такий спосіб паралельно відбуваються подія набуття культурного досвіду та водночас подія самоідентифікації читача, його чергового нарративного самосотворення через осмислення вигаданого письменником художнього світу, зображених подій і героїв, вироблення власного ставлення до них, підтвердження / зміни власної системи цінностей. Тобто літературознавча антропологія орієнтує учасників літературного поля на позиціонування художнього твору як такого, що спонукає реципієнта до «набуття себе-досвіду» (за термінологією Л. Тарнашинської [Тарнашинська, 2009, с. 48]).

Отже, процедура інтерпретації читачем тексту замикає на собі процеси його творення і сприйняття як така, що завбачена в самому тексті та індивідуально реалізована читачем. Крім того, процес інтерпретації тексту в процесі та постфактум його прочитання зумовлює продукування тривалого процесу читацької саморефлексії.

Літературознавча антропологія уможлиблює позиціонування автора, реципієнта, критика як культурних актантів літературного поля сучасності. А також дозволяє простежити, як реалізується образ сучасної людини в літературному тексті, завдяки яким механізмам формується цей образ у читача та які стратегії використано автором для того, щоб сформувати в читача естетичні параметри рецепції літературного твору, вплинути на широту його інтерпретації та відповідно на особистісне становлення реципієнта.

Інтерпретативні стратегії художньої літератури відбивають особливості художнього мислення автора й читача як актантів літературного поля та ширше – образного мислення сучасної людини загалом, яке поступово врівноважується за значущістю в її життєдіяльності з абстрактно-понятійним. Вивчення інтерпретативних стратегій у контексті літературознавчої антропології допоможе вирішити два завдання: 1) з'ясувати, як ненаукова спільнота сприймає образ себе як людини сьогодення, та 2) увиразнити механізми й специфіку образного мислення, що розвивається в людини завдяки задіянню її до художньої творчості як автора або реципієнта та впливає на її особистісне становлення, ідентифікаційне самовизначення. Інтерпретативні стратегії є різновидом текстуальних стратегій, поряд із нарративними та рецептивними. Тексти сучасної прози, позиціоновані як приналежні до постнекласичної літератури, на відміну від класичної й некласичної, здатні реалізувати в собі не одну, а декілька відмінних стратегій, орієнтованих на різні типи читачів. На інтерпретативних стратегіях, що відчитуються в сучасних текстах, відбито специфіку Homo digitalis та віртуального середовища. Дослідження «віртуальності» сучасної прози результативне при застосуванні методів літературознавчої антропології, чий інтерес поступово переорієнтовується з допоміжної функції у вивченні людини культурною та соціальною антропологією на використання здобутків антропологічних наук для верифікації й увиразнення специфіки літературної творчості та діяльності актантів літературного поля, його різноманіття.

У подальшому ми розглянемо конкретні вияви інтепретативних стратегій у сучасній прозі на матеріалі української й польської літератур.

Список використаної літератури

Галета, О. (2014). Екс-центричне літературознавство: від теорії літератури до літературної антропології. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*, 60 (2), 46-58.

Галета, О. (2015). *Від антології до онтології: антологія як спосіб репрезентації української літератури кінця XIX – початку XXI століття*. Київ: Смолоскип.

Гальчук, О.В. (2019). *Тексти по колу: пізнати Себе в Іншому*. Київ: Центр учбової літератури.

Дорофеев, Д. (2017). Естетика образу Людвіга Витгенштейна. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Філологічні науки»*, 1 (13), 36-50.

Олійник, Н. (Ред.). (2021). *Повість про людей: антропологічний вимір прози Валер'яна Підмогильного в контексті літератури розстріляного Відродження*. Дніпро: Нова ідеологія.

Папуша, І.В. (Ред.). (2008). *Studia methodologica*, 25: Антропологія літератури: комунікація, мова, тілесність. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка.

Подлісецька, О. (2015). Антропологічна перспектива літературознавчих текстів. *Вісник Запорізького національного університету*. Серія: Філологічні науки, 2, 102-107.

Поліщук, О.П. (2014). Людина у вимірах естетичної та культурної антропології: моделювання, інологіка і ціннісний вектор образної стратегії мислення в умовах цивілізаційних зрушень сучасності. *Вісник Житомирського державного університету*. Серія: Філософські науки, 3 (75), 3-7.

Поліщук, О.Я. (2013). Літературна антропологія як актуальна наукова пропозиція. *Studia Philologica*, 2, 116-120. Відновлено з <https://studiap.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/64>

Тарнашинська, Л. (2009). Літературознавча антропологія: новий методологічний проєкт у дзеркалі філософських аналогій. *Слово і Час*, 5, 48-61.

Юрчук, О. (2014). Антропологія літератури: сучасний стан та перспективи розвитку. *Сучасні літературознавчі студії*, 11, 594-604.

Boellstorff, T. (2021). Rethinking Digital Anthropology. H. Geismar, H. Knox (Eds.), *Digital Anthropology* (pp. 44-62). London: Routledge.

Brandel, A. (2020). *Literature and Anthropology*. Retrieved from <https://oxfordre.com/anthropology/view/10.1093/acrefore/9780190854584.001.0001/acrefore-9780190854584-e-85>

Byler, D., Iverson, S.D. (2012). Introduction: Literature, Writing & Anthropology — Cultural Anthropology Curated Collection. *Cultural Anthropology*. Retrieved from <https://anthropology.washington.edu/research/publications/introduction-literature-writing-anthropology-a-curated-collection-five>

Coates, B. (2001). Anthropological criticism. Ch. Knellwolf, Ch. Norris (Eds.), *The Cambridge History of Literary Criticism* (pp. 265-274). Cambridge: Cambridge University Press. DOI: 10.1017/CHOL9780521300148.022.

Craith, M.N., Kockel, U. (2014). Blurring the Boundaries between Literature and Anthropology. A British Perspective. *Ethnologie française*, 4 (44), 689-697.

Kola, A.F. (2009). Antropologizacja literaturoznawstwa a komparatystyka. J. Kowalewski, W. Piasek (Red.), *Antropologizowanie humanistyki: zjawisko – proces – perspektywy* (ss. 83-106). Olsztyn: Instytut Filozofii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.

Kremen, V.H., Ilin, V.V. (2021). Transformation of the Human Image in the Paradigm of Knowledge Evolution. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, 19, 5-14.

Kropyvko, I., Budilova, O. (2021). Famine as a spiritual ordeal: narrative and receptive strategies in V. Pidmohlyny's short stories "The Dog" and "The Bread Issue". *Ukrainian sense*, 1 (1), 21-29. DOI: 10.15421/462102.

Markowski, M.P. (2012). Anthropology and Literature. *Teksty Drugie*, 2, 85-93.

Poyatos, F. (Ed.). (1988). *Literary Anthropology. A new interdisciplinary approach to people, signs and literature image of Literary Anthropology*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. DOI: 10.1075/z.36.

Rapport, N. (2018). Literary Anthropology. J.L. Jackson (Ed.), *Oxford Bibliographies: Anthropology*. Oxford: Oxford University Press. Retrieved from <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199766567/obo-9780199766567-0067.xml#> DOI: 10.1093/OBO/9780199766567-0067.

Wiles, E. (2020). Three branches of literary anthropology: Sources, styles, subject matter. *Ethnography*, 21 (2), 280-295. DOI: 10.1177/1466138118762958

Williams, B. (2018). *Virtual Ethnography*. J.L. Jackson (Ed.), *Oxford Bibliographies: Anthropology*. Oxford: Oxford University Press. Retrieved from <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199766567/obo-9780199766567-0107.xml> DOI: 10.1093/OBO/9780199766567-0107.

INTERPRETATIVE STRATEGIES OF MODERN PROSE IN THE CONTEXT OF ANTHROPOLOGICAL CRITICISM

Iryna V. Kropyvko, Oles Honchar Dnipro National University (Ukraine).

e-mail: kropyvko@fuifm.dnu.edu.ua

DOI: 10.32342/2523-4463-2022-2-24-2

Key words: *literary anthropology; anthropological criticism; interpretive strategy; image of a person; modern fiction.*

The aim of the research is to consider the interpretive strategies with respect to modern prose in the context of critical anthropology, which, on the one hand, unveils mentality of modern person, and on the other hand, influences its formation. This article identifies the theoretical foundations of interpretive strategies in anthropological criticism. The theoretical framework of the research is grounded on the ideas advanced by T. Boellstorff, A. Brandel, O. Halchuk, O. Halleta, V. Iser, M. P. Markowski, O. Polishchuk, N. Rapport, E. Wiles, B. Williams and other scholars. *Research methods* include anthropology, hermeneutics, and theoretical analysis of their basic notions. The academic novelty is in new emphasis on considering interpretive strategies of modern prose in terms of anthropological criticism. The interpretive strategies are viewed as an aspect that emphasizes the specificity of modern person's way of thinking its direction.

Modern person's imaginative way of thinking is gradually balanced in life by abstract and conceptual framings. The study of interpretive strategies in terms of critical anthropology helps to solve two tasks: to find out how the non-academic *community* regards the image of oneself as a person of today, and to highlight the mechanisms and specificity of figurative thinking that manifests itself through involvement into art either as author or as recipient. It affects personal disposition as well as self-identification. Reader's text interpretation procedure includes the processes of text creation as well as the reader's inscription in the text itself. Besides, the process of text interpretation throughout the reading determines the production of long-term reader's self-reflection. Nowadays literary anthropology and criticism makes it possible to consider author, recipient, and critic as cultural actants of the literary field. It also makes it possible to trace the way the image of modern person is revealed in literary text, and what are the mechanisms and strategies that create this image of the reader.

Thus, the aesthetic parameters of the reception of the literary work are inscribed in the reader that influence the scope of interpretation and, accordingly, the personal growth of the recipient as it is revealed in the text.

Conclusion. Interpretive strategies are recognized as a variety of textual devices along with narrative and receptive ones. Modern prose, positioned as belonging to post-non-classical literature, in contrast to classical and non-classical ones, are able to implement not one, but several different strategies focused on different types of perception. Interpretive strategies inscribed in modern texts reflect the specifics of Homo digitalis as well as virtual environment. The study of the "virtuality" of modern prose is effective in applying the methods of literary anthropology. Its interests are gradually shifting from a supporting function in the study of person by cultural and social anthropology to the analysis of literary text relying on the achievements of anthropological criticism for verifying and revealing the specifics of literary creativity and the activity of actants in the diverse literary writings.

References

Boellstorff, T. (2021). Rethinking Digital Anthropology. In H. Geismar, H. Knox (eds.). Digital Anthropology. London, Routledge, pp. 44-62.

Brandel, A. (2020). Literature and Anthropology. Available at: <https://oxfordre.com/anthropology/view/10.1093/acrefore/9780190854584.001.0001/acrefore-9780190854584-e-85> (Accessed 28 November 2022).

Byler, D., Iverson, S.D. (2012) Introduction: Literature, Writing & Anthropology — Cultural Anthropology Curated Collection. *Cultural Anthropology*. Available at: <https://anthropology.washington.edu/research/publications/introduction-literature-writing-anthropology-a-curated-collection-five> (Accessed 28 November 2022).

Coates, B. (2001). Anthropological criticism. In Ch. Knellwolf, Ch. Norris (eds.). *The Cambridge History of Literary Criticism*. Cambridge, Cambridge University Press, pp. 265-274. DOI: 10.1017/CHOL9780521300148.022.

Craith, M.N., Kockel, U. (2014). Blurring the Boundaries between Literature and Anthropology. A British Perspective. *Ethnologie française* [French Ethnology], vol. 4, issue 44, pp. 689-697.

Dorofeev, D. (2017). *Estetika obraza Lyudviga Vitgenshteyna* [Aesthetics of Ludwig Wittgenstein's Image]. *Visnyk Universitetu imeni Alfreda Nobelya. Seriya: Filologichni Nauki* [Bulletin of Alfred Nobel University. Series Philology], vol. 1, issue 13, pp. 36-50. DOI: 10.32342/2523-4463-2017-0-13-36-50

Halchuk, O.V. (2019). *Teksty po kolu: piznaty Sebe v Inshomu* [Texts in a circle: to know oneself in the Other]. Kyiv, Tsentр uchbovoi literatury Publ., 268 p.

Haleta, O. (2014). *Eks-tsenrychne literaturoznavstvo: vid teorii literatury do literaturnoi antropologii* [Eccentric literary criticism: from theory of literature to literary anthropology]. *Visnyk of the Lviv University. Series Philology*, vol. 60, issue 2, pp. 46-58.

Haleta, O. (2015). *Vid antolohii do ontolohii: antolohiia yak sposib reprezentatsii ukrainskoi literatury kintsia XIX – pochatku XXI stolittia* [From anthology to ontology: anthology as a way of representing Ukrainian literature of the late 19th and early 21st centuries]. Kyiv, Smolohskyp Publ., 640 p.

Kola, A.F. (2009). *Antropologizacja literaturoznawstwa a komparatystyka* [Anthropologization of literary studies and comparative studies]. In J. Kowalewski, W. Piasek (eds.). *Antropologizowanie humanistyki: zjawisko – proces – perspektywy* [Anthropologized humanities: phenomenon – process – perspectives]. Olsztyn, Instytut Filozofii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie Publ., pp. 83-106.

Kremen, V.H., Ilin, V.V. (2021). Transformation of the Human Image in the Paradigm of Knowledge Evolution. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*, vol. 19, pp. 5-14.

Kropyvko, I., Budilova, O. (2021). Famine as a spiritual ordeal: narrative and receptive strategies in V. Pidmohylny's short stories "The Dog" and "The Bread Issue". *Ukrainian sense*, vol. 1, issue 1, pp. 21-29. DOI: 10.15421/462102.

Markowski, M.P. (2012). Anthropology and Literature. *Teksty Drugie. Teoria literatury, krytyka, interpretacja* [Second Texts: Literary Theory, Criticism, and Interpretation], vol. 2, pp. 85-93.

Oliinyk, N. (ed.). (2021). *"Povist pro liudei": antropolohichni vymir prozy Valeriana Pidmohylnoho v konteksti literatury rozstrilianoho Vidrodzhennia* ["The story of people": the anthropological dimension of Valerian Pidmohylny's prose in the context of the literature of the executed Renaissance]. Dnipro, Nova Ideologiya Publ., 170 p.

Papusha, I.V. (ed.). (2008). *Studia methodologica*, no. 25: *Antropolohiia literatury: komunikatsiia, mova, tilesnist* [Anthropology of literature: communication, language, physicality]. Ternopil, TNPU im. V. Hnatiuka Publ., 326 p.

Podlisetska, O. (2015). *Antropolohichna perspektyva literaturoznavchych tekstiv* [Anthropological perspective of literary texts]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Filolohichni nauky* [Zaporizhzhia National University Bulletin: Philology], vol. 2, pp. 102-107.

Polishchuk, O.P. (2014). *Liudyna u vymirakh estetychnoi ta kulturnoi antropologii: modeliuvannia, inolohika i tsinnisnyi vektor obraznoi stratehii myslennia v umovakh tsyvilizatsiinykh zrushen suchasnosti* [A Person in the Context of the Aesthetic and Cultural Anthropology: Modelling, Inologics and Axiological Vector of Figurative Thinking Strategy in the Conditions of the Modern Civilization Changes]. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Filosofski nauky* [Bulletin of Zhytomyr State University. Series: Philosophical sciences], vol. 3, issue. 75, pp. 3-7.

Polishchuk, O.Ya. (2013). *Literaturna antropolohiia yak aktualna naukova propozytsiia* [Literary anthropology as an actual scientific proposition]. *Studia Philologica* [Philological Studies], vol. 2, pp. 116-120.

Poyatos, F. (ed.). (1988). *Literary Anthropology. A new interdisciplinary approach to people, signs and literature image of Literary Anthropology*. Amsterdam, John Benjamins Publishing Company, 342 p. DOI: 10.1075/z.36

Rapport, N. (2018). Literary Anthropology. In J.L. Jackson (ed.). Oxford Bibliographies: Anthropology. Oxford, Oxford University Press. Available at: <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199766567/obo-9780199766567-0067.xml#> DOI: 10.1093/OBO/9780199766567-0067 (Accessed 28 November 2022).

Tarnashynska, L. (2009). *Literaturoznavcha antropohiia: novyi metodolohichniy proekt u dzerkali filosofskykh analogii* [Literary anthropology: A new methodological project in the mirror of philosophical analogies]. *Slovo i Chas* [Word and Time], vol. 5, pp. 48-61.

Wiles, E. (2020). Three branches of literary anthropology: Sources, styles, subject matter. *Ethnography*, vol. 21, issue 2, pp. 280-295. DOI: 10.1177/1466138118762958.

Williams, B. (2018). Virtual Ethnography. In J.L. Jackson (ed.). Oxford Bibliographies: Anthropology. Oxford, Oxford University Press. Available at: <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199766567/obo-9780199766567-0107.xml> DOI: 10.1093/OBO/9780199766567-0107 (Accessed 28 November 2022).

Yurchuk, O. (2014). *Antropohiia literatury: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku* [Anthropology of literature: current state and development prospects]. *Suchasni literaturoznavchi studii* [Contemporary literary studies], vol. 11, pp. 594-604.

Одержано 22.09.2022.